

Dr. sc. Vilma Pezelj, docentica
Pravnog fakulteta Sveučilišta Splitu

POMORSKOPRAVNE ODREDBE PAŠKOG STATUTA IZ 1433.

UDK: 347.79 (497.5Pag)(091)

Primljeno: 10. VIII. 2010.

Pregledni znanstveni rad

U radu autorica obrađuje neka pitanja pomorskog prava u Paškom statutu iz 15. st., Dopunama mjesnih zakona koje se nalaze u Crvenom upisniku i Paškom kaznenom statutu uspoređujući ih s ostalim statutima dalmatinske pravne regije. U uvodnom dijelu navode se vrela koja su utjecala na razvoj pomorskog prava. U središnjem dijelu rada obrađena su neka pitanja pomorskog prava: položaj broskog osoblja, vlasništvo nad brodom, ugovor o koleganciji, kao i odredbe koje izravno ne spadaju u pomorske, ali s njima imaju izravne veze, kao npr. odredbe carinske naravi u vezi s prijevozom soli. Pored mnogih sličnosti pomorskog prava s ostalim dalmatinskim komunama, posebice zadarskom, postoje i različitosti kao odraz autonomije srednjovjekovnih gradova: primjerice normiranje kaznenih djela u vezi s morem u šestoj knjizi statuta i u Paškom kaznenom statutu.

Osim utjecaja mletačkog prava, Zadarskog i Šibenskog statuta, zapaža se sličnost i sa statutima otočnih komuna (Lastovo, Mljet).

Ključne riječi: *pravna povijest, pomorsko pravo, Paški statut, 15. st.*

1. Uvod Pag nije bio značajnije pomorsko središte niti se isticao u pomorstvu. Smještaj Paga bio je od presudne važnosti za njegov razvoj. Upućen je na veze s naseljima uz velebitsko Podgorje, kroz Paška vrata, koje su za tadašnje brodove u vrijeme bure bila nepristupačna. U tom je kanalu najznačajniji položaj imao Senj, kuda je išao promet sa zaleđem.¹ Stoga broj pomorskopravnih odredbi u Paškom statutu nije velik.

Nesumnjiv je utjecaj mletačkog pomorskog prava na istočnojadranske statute. Najznačajniji su *Statuti delle navi* (*Statuta et ordinamenta super navibus et aliis lignis, Statuta navium et navigantium, Capitulare nauticum pro emporio Veneto*),

¹ Suić, M., Pag, Zadar, 1953., str. 57. Ivan Lucić Trogirarin u svom djelu Povijesna svjedočanstva o Trogiru izvještava da su Hrvati zauzeli Pag, Tkon, Murter i Žirje. Lucić, I., Povijesna svjedočanstva o Trogiru, Split, 1979., 92.

Čolak drži da je Pag bio hrvatski otok zahvaljujući neposrednoj blizini Nina kao jednog od sjedišta hrvatskih narodnih vladara. Pag na taj način nije pripao bizantskoj dalmatinskoj temi. ČOLAK 483.

Hrvati koji su naselili otok asimilirali su starosjedilačko stanovništvo i Pag je ušao u srednji vijek kao hrvatski otok. 812. g. Achenskim mirom dalmatinski su gradovi ostali u vlasti Bizanta, a svi ostali, pa i otok Pag, potpali su pod franačku vlast. Suić, M., Pag, Zadar, 1953., str. 28.-29.

odnosno statuti Jacoba Tiepola iz 1228. te statuti dužda Raineria Zena od 6. kolovoza 1255.²

Kostrenčić³ je još 1915. podijelio statute naših komuna u dvije skupine ovisno o utjecaju na pomorskopravne propise u njima. U staute sjeverne grupe ubraja zadarski, splitski, skradinski, krčki, rapski te djelomično paški i šibenski.

Uzor tim statutima bio je, po njegovu mišljenju "*Statuta navium*" ili "*Capitulare nauticum*" iz 1255. U statute južne grupe on ubraja, uz dubrovački Statut koji je ujedno poslužio kao uzor ostalima, još hvarski i kotorski.

Izvan ove podjele ostali su: "*Statuti koji imaju tek jednu dvije ustanove pomorskog prava, npr. statut trogirski ili korčulanski, nijesu se za ove svoje mršave ustanove ugledali ni u koji statut, već su redigovali ono, što su smatrali nužnim, sami i samostalno.*"⁴

Iako je nastao pod utjecajem Zadarskog statuta, Paški statut ne sadrži veliki broj pomorskopравnih odredbi. Zapaža se sličnost sa odredbama Šibenskog statuta, ali i sa statutima ostalih otočkih komuna, posebno Mljetskom i Lastovskom.

Dosadašnja istraživanja pomorskog prava drugih dalmatinskih komuna, osobito zadarske i šibenske, velika su pomoć u analizi pomorskopравnih odredbi Paškog statuta.⁵

² POMORSKA ENCIKLOPEDIJA VI, 333. **Margetić, L.**, Srednjovjekovno hrvatsko pravo – obvezno pravo, Zagreb, Rijeka, 1997., str. 254.-256., 262. i tamo navedeni izvori.

³ **Kostrenčić, M.**, Pomorsko pravo u statutima primorskih naših gradova i otoka, Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu, Zagreb, 1915., I, 5, 294. i I, 6, 336.

Cfr. **Bonolis, G.**, Il diritto marittimo medievale dell'Adriatico, Pisa, 1921., str. 617. te **Margetić, L.**, Osnove srednjovjekovnog obveznog prava u Dalmaciji, Rad HAZU 465, knjiga XXXII, Društvene znanosti, Zagreb, 1993., str. 88.

⁴ **Kostrenčić, ibid.**

⁵ Osim Kostrenčića, pomorskopравne odredbe statuta dalmatinske pravne regije analizirali su **Brajković, V.**, Étude historique sur le Droit Maritime Privé du Littoral Yugoslave, Marseille 1933.; **Margetić, L.**, Osnove srednjovjekovnog obveznog prava u Dalmaciji, Rad HAZU 465, knjiga XXXII, Društvene znanosti, Zagreb, 1993.; isti: **Margetić, L.**, Srednjovjekovno hrvatsko pravo – obvezno pravo, Zagreb, Rijeka, 1997.; **Čvitanović, A.**, Iz dalmatinske pravne povijesti, Split, 2002.; **Beuc, I.**, Statut Zadarske komune iz 1305. g., Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, sv. II., Rijeka, 1954.; **Bartulović, Ž.**, Neka pitanja pomorskog prava u Rapskom statutu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, (1991.) v. 20. br. 1, (1999.), str. 129.-141.; **Radić, Ž.**, Imovinsko pravo po statutu grada Trogira iz 1322., doktorska disertacija, Split, 2002.; **Mijan, D.**, Pomorske odredbe Splitskog statuta u usporedbi s istim odredbama Zadarskog, Dubrovačkog i Venecijanskog statuta, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 41, 2004., str. 335-362.; isti: Pomorske odredbe Zadarskog statuta u usporedbi s istim odredbama Venecijanskog, Dubrovačkog i Splitskog statuta, Rad Zavoda povijesne znanosti HAZU, Zadar, sv. 46/2004., str. 109.-168.

Paški statut iz 1433. g. temeljno je vrelo paškog srednjovjekovnog prava.⁶ Sastoji se od šest knjiga, Dopuna mjesnih zakona koje se nalaze u Crvenom upisniku i Paškog kaznenog statuta od 1460. nadalje.

Dragocjen izvor za povijest grada Paga sadrže notarski zapisi zadarskog bilježnika i plaćenog pisara općine Paga („*notarius jadreusis et sriba salariatus comunis Pagi*“) Gerardusa de Padua (nemaju kontinuirani kronološki niz, već se odnose na godine 1329.-1331., 1336., 1337.).⁷

2. Brodsko osoblje, tj. posada broda. Paški statut za vlasnika broda upotrebljava naziv *dominus* što je lijepo vidljivo u odredbi koja regulira uzimanje barke *sine voluntate domini*, propisujući obvezu plaćanja deset solada kao i naknadu štete *domino rei* po svakome danu.⁸

Patron⁹ je naziv za zapovjednika broda. U slučaju posudbe barke zločincima po odredbama Paškog kaznenog statuta zapovjednik barke (*patronus barchae*) smatrao se jednim od zločinaca i bio je dužan platiti oštećenome i njegovoj općini kao i jedan od njih; povrh toga gubi spomenutu barku.¹⁰

Paški suprakomit zapovijedao je naoružanom galijom koja je bila opremljena u vezi s dolaskom Turaka u blizinu Paga.¹¹

Mornari se spominju u Paškom statutu u odredbi po kojoj se vino *pro mensa marinariorum* izuzima od plaćanja dvostruke daće dacijarima, i gubitka četvrtine vina (od koje polovica pripada Općini, a druga polovica prijavitelju) u slučaju

⁶ Statuta communitatis Pagi, Venetiis, 1637. (dalje: Paški statut)

Prije Paškoga statuta vrijedili su običaji naslijeđeni iz vremena rodovskog uređenja. Vlasti u Zadru i Pagu često su konzultirale paško Vijeće da bi utvrdili da li pojedini običaji stvarno postoje. Venecija je dala nalog da se popišu propisi temeljeni na običajnom pravu, na što su Pažani predložili preko devedeset odredbi, kojima su Zadranj dodali još tridesetpet. **Suić**, M., nav. dj., str. 41.

Na prijedlog paških plemića i prokuratora Rastinje Palčića i Jurja Krlete, bilo je izabrano osam članova Velikog vijeća koji su bili dužni izraditi nacrt novog statuta. Statut je odobren od Vencije 1433. Kasnije su uz tekst ovog statuta bile dopisane naknadne odredbe i propisi, a statut je tiskan 1637.

⁷ Spisi zadarskih blježnika II, br. 1-89, str. 189.-257.

SZB II 23/206; 24/207; 26/209; 30/211; 31/211; 32/212; 34/213.

⁸ Paški statut VI, 32.

⁹ SZB II 23/206; *patronus*, m. – 1. *dominus, possessor*: vlasnik, posjednik; 3. *navis praefectus; dominus navis*: zapovjednik broda; vlasnik broda. *Lexicon latinatis medii aevi Iugoslaviae, Zagrabiae, 1969.-1978.*, s. v. **Vidović**, R., Pomorski rječnik, Split, 1984.; 343.; POMORSKA ENCIKLOPEDIJA VI, 66. Za talijanske statute usp. **Cassandro**, G., La formazione del diritto marittimo Veneziano, *Annali di storia del diritto*, XII-XIII, 1968-69., str. 142 i dalje. Usp. **Tetley**, W., *Glossary of Maritime Law Terms*, Quebec, 2004., str. 42., 79.

U dalmatinskom je statutarnom pravu u većini slučajeva termin *patronus* istodobno označavao zapovjednika i brodovlasnika. Pojavom davanja brodova u zakup i zakupoprimalelj broda dobiva naziv *patronus*, pa bismo paruna mogli, upotrebljavajući današnju terminologiju nazvati brodarom. Detaljnije: **Pezelj**, V., Zapovjednik broda (*nauclerius*) u dalmatinskom statutarnom pravu, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Mostaru*, br. XVIII, 2005. g., str. 117.-118.

¹⁰ Paški kazneni statut, O životinjama koje vojska oduzima sa otoka, Zadar, 5. lipnja 1621.

¹¹ „*supracomitus*“, m = zapovjednik broda, nadzornik veslača. *Lexicon latinatis...*, op. c., s. v.

Suić, M., nav. dj., str. 60.; **Pederin**, I., nav. dj., str. 40.

napuštanja Paga bez plaćanja daće ili prodaje drugom bez dopuštenja dacijara.¹² Paški kazneni statut posadu broda spominje kod naoružanih brodica koje uzimaju životinje. Razlikuje slučaj kada je naoružana brodica isplovila iz Paga po zapovijedi i nalogu paškoga kneza bez plaće, kada plaća kaznu prema procjeni paškoga kneza, za razliku od naoružane brodice u kojoj je plaćena posada, kada plaćaju kaznu prema procjeni mletačkog dužda.¹³

3. Za brod se u statutu upotrebljavaju nazivi: *brazonum*, *caritam*, *lignum*¹⁴, *zopulum*, *batelina*.¹⁵

Brodovi su često bili u suvlasništvu više osoba budući da je na taj način veći broj ljudi s manjim kapitalom mogao sudjelovati u dobiti od pomorskog privređivanja, a istovremeno su se i morski rizici dijelili na više osoba.¹⁶ U cilju otklanjanja svih prepreka koji su ometali slobodnu trgovinu statuti su davali suvlasnicima razna ovlaštenja: svaki je suvlasnik slobodno raspolagao svojim dijelom te je stoga većina suvlasnika imala pravo odlučiti da se brod proda ili da se stavi na dražbu među suvlasnicima.

U slučaju nesloge koja sprečava plovidbu Paški statut dopušta suvlasnicima prodaju broda (kao i općenito nedjeljivih stvari ortaka) na javnoj dražbi po pravilima koja statut predviđa za javne dražbe.¹⁷

Među izvanredne načine stjecanja broda spada zapljena broda. Za razliku od Zadarskog i Šibenskog statuta koji detaljno regulira postupak represalija, Paški statut spominje represalije uzgredno kod reguliranja pravnog posla posudbe odnosno posuđenih stvari koje propadnu. Paški statut navodi propast stvari u slučaju oduzimanja ili zapljene radi represalija odobrenih protiv paške općine, odnosno protiv neke točno određene osobe s Paga, ali ipak neodobrenih protiv osobe kojoj je neka od prije spomenutih stvari posuđena kao razlog oslobađanja odgovornosti za propast posuđene stvari (ako je posuđenoj stvari posvetila pozornost i skrb

¹² Paški statut VI, 46, 47.

Na Pagu se na uvoz stranog vina plaćala daća. Istom se odredbom zabranjuje vodniti vino ili nadolijevati što god u ulje te onečistiti žito nečim umanjujući mu kvalitetu pod prijetnjom kazne od 5 libara i gubitka vina, odnosno žita.

SZB II 24/207: ugovor o stupanju u mornarsku službu.

¹³ Paški kazneni statut, O razbojstvu odnosno pljački; Glava o lopovima, koja se nalazi u pergamentskome upisniku, u dukali od dana 29. kolovoza 1452. na stranici br. 60.; Glava o lopovima iz dukale od dana 9. siječnja 1454., koja se nalazi u pergamentnom upisniku na str. 70.

¹⁴ Paški statut IV, 41.

¹⁵ Paški statut VI, 32.

¹⁶ **Brajković**, V., nav. dj., str. 132.; **Bonolis**, G., nav. dj., str., 115., 187.

¹⁷ Paški statut IV, 41 = Šibenski statut IV, 55. Zadarski statut, lib. IV, cap. 46 određuje da svaki suvlasnik može prodati svoj dio broda inkantacijom u Zadru ostalim suvlasnicima ili trećima u slučaju kada brod ne može isploviti zbog nesloge suvlasnika. **Beuc**, I., nav. dj., str., 681.

Usp. Dubrovački statut VII, 17; Splitski statut VI, 52.

Usp. **Bonolis**, G., nav. dj., str. 94.

Stranci nisu mogli kupovati stvari putem dražbe niti biti ortaci građanima, što je proizvodilo posljedice na vlasništvo nad brodom i udruživanje u pomorstvu. Paški statut IV, 32 = Šibenski statut IV, 46.

Usp. Paški statut IV, 37, 41.

kakvu bi posvetila i svojim stvarima).¹⁸ Osoba koja pođe s posuđenom stvari drugim putem ili na drugo mjesto, a ne u ono koje je rekla vjerovniku dužna je u svakom slučaju nadoknaditi štetu.

Posudbu barke zločincima spominje i Paški kazneni statut.¹⁹

Povod primjeni represalija često su bili gusarski napadi.²⁰ Gusare Paški statut spominje uzgredno u odredbi koja uhićenje ili zadržavanje zločinaca za koje zakoni propisuju kaznu vješanjem smatra pozivanjem na sud.²¹

O ugovorima o iskorištavanju pomorskih brodova nema statutarnih odredbi, pa o njihovu postojanju saznajemo iz notarskih zapisa koji bilježe sporove u vezi s

¹⁸ Paški statut, IV, 2.

¹⁹ Paški kazneni statut, Glava o lopovima iz dukale od dana 9. siječnja 1454. koja se nalazi u pergamentnom upisniku na str. 70.

²⁰ Sve su komune kažnjavale bavljenje gusarstvom koje je ugrožavalo plovidbu i trgovinu. Neke su komune bile poznate po toj djelatnosti: posebno Omiš s područjem do Makarske. Šibenčani su također bili poznati gusari. Komunalni statuti nerijetko zabranjuju veze svojih građana sa stanovnicima komuna poznatih po gusarenju. Usp. Zadarski statut II, 15, 38.; Splitski statut IV, 97, 98, 109; Dubrovački statutu VI, 21, 22, 58-61. Treba razlikovati gusarstvo od piraterije kao protupravnog djela koje vrše morski razbojnici, pirati. *corsarius, corsalis, corsalius, cursalis, cursarius*, m. - gusar - Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae, Zagrabiae, 1969.-1978., s. v. *pirata, piratus, pirathus, pyrata, pyrghata*, m. - *praedo maritimus*, pirat - Lexicon latinitatis..., o. c., s. v.

Pomutnja u pojmovima nastala je zbog isprepletenosti jezične i povijesne građe. Valja upozoriti na netočnost našega jezičnog izražavanja i činjenicu što se zbog pomutnje pojmova uvrijedilo u našoj i međunarodnoj literaturi pogrešno poimanje riječi „gusar“ i „gusarstvo“ u značenju pirata i piraterije, tj. grabežnog zločina na moru ili svakog kaznenog djela koje se danas, kao međunarodni zločin, s njime izjednačava. Gotovo sve do 16. st. nije bilo osnove za pridavanje posebnog značenja izrazima prema razlici koju danas radimo. Prve tragove razlikovanja treba tražiti u vrijeme kad je državna vlast počela izdavati posebna ovlaštenja za vršenje nasilja i uzimanje plijena na moru, a to je 14. st. Valja razlikovati dvije vrste pismenih ovlaštenja. Jedno je represalijski list koji statuti nazivaju „*charta repressalium*“, a izdaje se samo u svrhu individualne naknade, tj. namirenja. Druga se vrsta ovlaštenja naziva gusarski list koji dozvoljava oružane napade i zapljene imovine neprijatelja, kao i onih koji ga podržavaju. **Maštović**, V., Posljednji gusari na Jadranskom moru, Zagreb, 1983., str. 12. Danas termini gusarenje i piraterija imaju određeno značenje i ne smiju se miješati ni uopćavati bez opasnosti za historijsku istinu i preciznost. Izraz pirat i piraterija “zadržavaju isključivo značenje neovlaštenoga čina izvršenog na moru, i to ne samo za djela prostoga robljenja, nego i drugoga protupravnog djela koje se u daljnjem razvoju društvenih odnosa takvim proglašava (trgovina robljem, oštećivanje podmorskih kabela, vršenje nekih podmorničkih akcija). Izraz gusarenje ili korsarstvo ostaje samo za označavanje legitimiranih, dakle ovlaštenih akcija nasilja ili prinude.”Pravno i deklarativno gusarstvo je ukinuto 16. travnja 1856. Pariškom pomorskom deklaracijom koju su potpisale tadašnje velesile Engleska, Rusija, Francuska, Austrija i Pruska, a uz njih i neke manje države. Time su otpali razlozi za daljnje pravno raspravljanje i određivanje pojma gusarstva u suvremenim odnosima kad ono više ne postoji. **Brajković**, V., s. v. Gusarstvo u Pomorska enciklopedija, sv. II, str. 594., **Maštović**, V., nav. dj., str. 8.-13.

²¹ Paški statut, II, 5.

prijevozom,²² posebno glede prometa živežnih namirnica.²³ Veliku važnost statut pridaje proizvodnji i trgovini soli.²⁴

²² Zakup broda 34/213; prijevoz žita SZB II 23/206, prijevoz soli SZB II 30, 31/211.

²³ Zbog važnosti u prehrani stanovništva kao i zbog zaštite komunalnih gospodarskih i fiskalnih ciljeva živežne su namirnice, posebno sol, žito i vino bile posebno nadzirane od komunalne vlasti koja je poticala uvoz proizvoda kojima je oskudijevala i suzbijala uvoz robe koje je imala u izobilju. Paški statut VI, 44 općenito zabranjuje izvoz namirnica izvan otoka Paga bez dozvole paškoga kneza propisujući kaznu od 25 libara malih denara i gubitak robe. Namirnice dovezene u Pag (vino, žito, ulje) mogu se prodati na veliko tek nakon što su se tri dana javno prodavale na malo VI, 48. Tijekom prodaje nije bilo dozvoljeno povećavati cijenu namirnica (VI, 49). U svim je komunama nedostajalo prvenstveno žitarica. Paški statut VI, 45 u slučajevima nužne opskrbe žitom i uljem propisuje obveznim dovoz rečenih namirnica u Pag ukoliko su već dovezene u neku od drugih luka. Za razliku od žita komune su obilovale vinom, pa se i na Pagu na uvoz stranog vina plaćala daća od četiri solda malih denara po modiju uz dopuštenje paškoga kneza ili onoga kome pripada daća (VI, 46, 56). Strano vino nije se smjelo prodavati kao točeno dok je bilo paškog vina (VI, 52). Paškim vinom smatralo se svako vino iz vinograda s Paga i paškoga kotara (VI, 53). Ako netko napusti Pag bez plaćanja daće ili bez dopuštenja dacijara proda nekomu drugom, plaćao je dvostruku daću dacijarima, i kao kaznu gubio četvrtinu vina od koje polovica pripada Općini, a druga polovica prijavitelju (izuzev vina *pro mensa marinartorum*).

O tzv. *mensa marinartorum* vidi Paški statut VI, 46.

Ujedno se zabranjuje vodniti vino ili nadolijevati štogod u ulje te onečistiti žito nečim umanjujući mu kvalitetu pod prijetnjom kazne od 5 libara i gubitka vina, odnosno žita (VI, 47).

²⁴ Paški statut sadrži odredbe o solanama IV, 53-57; o zakupu skladišta soli: II 22, 23; kažnjavaju se oni koji odvoze s Paga sol bez plaćanja pune cijene soli prodavatelju VI, 37.

Paški kazneni statut u odredbi *O procjeni životinja, soli i košnica* za sol procjenjuje „koliko u to vrijeme vrijedi prema prosudbi gospodina kneza“.

Problem uskladištenja soli u vezi je s krijumčarenjem soli, tj. potajnim izvozom soli sa svrhom da se izbjegne plaćanje carine. Trgovci bi ponekad uskladištili sol na Pagu, pa bi je potajno iznosili iz skladišta i njome krijumčarili. Zato se mletačka vlada borila protiv uskladištenja velikih količina soli od strane onih koji nisu bili vlasnici solina, jer su na taj način one izlazile iz evidencije mletačkog providura za sol.

Sol je igrala vrlo važnu ulogu u ekonomskom i političkom životu paške komune. Solane su posjedovali plemići, crkva i samostani. U 13. st. paške su solane bile u pretežnom posjedu Zadrana (privatne osobe, crkve, samostani i komunala), a manje samih stanovnika Paga. Stoga su u sačuvanim ispravama koje se odnose na solane Zadranu zastupani u većoj mjeri od Pažana. To dokazuje da se privredni život otoka Paga, koji se pretežnim dijelom temeljio na proizvodnji i prodaji soli, nalazio u rukama Zadrana. U 14. st. kao vlasnici solana javlja se i veći broj Pažana.

Čolak, N., Proizvodnja i pomorska trgovina paškom soli do pada Paga pod mletačku vlast g. 1409., Zbornik Historijskog zavoda JAZU, Zagreb, 1977., vol. 8, str. 488.-489., 495.;

Raukar, T., Zadar u XV. stoljeću, Zagreb, 1977., str. 207.-209.; Pomorska enciklopedija, sv. V, str. 663.;

Raukar, T. - Petricioli, I. - Švelec, F. - Peričić, Š., Zadar pod mletačkom upravom 1409.-1797., Zadar, 1987.

Proizvodnja soli je uz stočarstvo i zemljoradnju bila glavno zanimanje stanovništva. **Suić**, nav. dj., str. 52.-61.

Paške solane su predstavljale snažan ekonomski potencijal sjeverne Dalmacije, kojim se koristila prije svega Zadarska komuna. Proizvodnja soli predstavlja jednu od jačih stavki u ekonomici srednjovjekovne Dalmacije.

Kolanović, J., Izvori za povijest trgovine i pomorstva srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s osobitim osvrtom na Šibenik (*centralitterae*), *Adriatica maritima* Zavoda JAZU U Zadru, sv. III, Zadar, 1975., str. 70., 98., 102., nota 136.

O značenju koje je Venecija pridavala trgovini solju govori naputak izdan providurima 1414. g. u vezi s Pagom. U naputku stoji da imaju u Pagu urediti pitanje izvoza soli „*in quo consistit tota utilitas nostra*“. Listine VII, 155, 212.; **Pederin, I.**, Jadranska Hrvatska u povijesti starog europskog bankarstva, Split, 1996., str. 117., 120., 121.

24. ožujka 1633. Paški kazneni statut propisuje obveznim izdvajanje četvrtine kazne za obnovu i popravak obala luke radi prijevoza soli (temeljem točke 29. između ureda za sol i paške općine).²⁵

Na savjet providura za sol Vijeće četrdesetorice za građanske stvari naređuje skladištaru soli da treba popraviti most položen preko prokopa u Paškoj dolini preko kojega se prolazi do solana na tome otoku.²⁶

Krijumčarenje soli Paški kazneni statut kažnjava bez priznanja i primjene mučenja prema zakonima koji govore o krijumčarenju temeljem prijave očevidca kao i s pomoću jednoga vjerodostojnog svjedoka koji bi isto tako kao očevidac s prisegom posvjedočio.²⁷

1415. g. Venecija je na Pagu odredila pisara koji je trebao voditi „solne knjige“. U posebnom je sveščiću upisivao kupce, prodavatelje i izvoznike soli iz Paga. Svakome izvozniku je morao izdati potvrdu (*bulletinum*) u koju je morao upisati ime zapovjednika broda, mjesto kamo se sol izvozi i količinu izvezene soli. Te su potvrde služile zapovjednicima broda kao dokaz da ne krijumčare sol. Pisar je na kraju uprave pojedinog kneza morao sveščić s upisanim potvrdama odnijeti zadarskom knezu koji ga je dalje prosljeđivao u Veneciju.

Glavni praktični cilj mletačkih organa na zadarsko-paškom području bio je spriječiti svaki promet solju izvan neposrednog nadzora komore.

Izravna posljedica takve politike bilo je opadanje proizvodnje u paškim i zadarskim solanama.

Raukar, T. - Petricioli, I. - Švelec, F. - Peričić, Š., Zadar pod mletačkom upravom 1409.-1797., Zadar, 1987., str. 87.

Prethodno navedeno je našlo svoj izraz u Paškom statutu I, 9: „O broju trgovačkih posrednika i njihovoj dužnosti.“ U svezi kupnje i trgovine soli (prostog sukna i čoh) koje na paškom području budu obavljali stranci Vijeće grada Paga ždrijebom na šest mjeseci bira četiri općinska trgovačka posrednika koji su dužni nazočiti svim kupnjama soli koje budu obavljali stranci. Posrednici su dužni prijaviti u zapisnik pisaru mletačke općinske komore sva trgovanja soli koja obave stranci, kao i zasebno cjelokupni utržak od svih trgovanja. Ako neki građanin ili stanovnik Paga proda sol strancu *cum bulleta in manu & contralittera* obavezan je posrednicima platiti posredništvo pod prethodno objašnjenim uvjetima. *Bulletae* su potvrde za izvoz soli, koje je knez potvrđivao svojim pečatom. Nazivaju se još i kontralitere. Dok su se kontralitere vodile samo za izvoz robe morskim putem, solne knjige su sadržavale podatke za kopnenu i pomorsku trgovinu solju. Specifičnost solnih kontralitera ima svoj temelj u monopolu soli koji je Venecija preuzela od anžuvinske Kraljevske komore i u značenju koji je imala trgovina solju za cjelokupnu mletačku gospodarsku politiku. 1423. mletačka je vlada donijela stroge propise o vođenju „solnih knjiga“ u šibenskoj solnoj komori. Detaljnije: **Kolanović, J.**, Izvori za povijest trgovine i pomorstva srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s osobitim osvrtom na Šibenik (*contralitterae*), *Adriatica maritima* Zavoda JAZU U Zadru, sv. III, Zadar, 1975., str. 97., 99., 147., 148.

²⁵ O održavanju luke usp. Splitski statut V, 11; Ref. 59-64, 66. Detaljnije: **Mijan, D.**, Pomorske odredbe splitskog statuta u usporedbi s istim odredbama zadarskog, dubrovačkog i venecijanskog statuta, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 41, 2004., str. 335.-362.

²⁶ 26. ožujka 1633. Paški kazneni statut.

²⁷ U 17. i 18. st. sloj trgovaca-krijumčara povezuju se s gusarima i hajducima kod kojih se razvija ideal slobodne trgovine i koji tržnu cijenu nalaze u krijumčarenju. U to doba Dalmacija ima dvije središnjice: Zadar sa mletačkim činovnicima nerijetko podmićenima od krijumčara i Senj koji preko svojih jataka, hajduka i krijumčara izvozi robu iz zaleđa u Jakin i drugdje u Italiju umjesto u Mletke. Gusarenje i krijumčarenje postali su nositelji suvremenih ideja u gospodarskom životu Dalmacije. **Pederin**, nav. dj., str. 155.-156.; 225.

Zabilježeni su i neki sporovi oko prijevoza soli:²⁸

9. srpnja 1352. došlo je do spora između mletačkog trgovca Marka Loredana i Mirka zvanog Bressan iz Paga kao zastupnika svog nećaka Ljube zbog neslaganja u mjeri. Marko se pozvao na ugovor između Venecije i Paga. Paški je sud nakon saslušanja stvar predao na rješavanje zadarskom sudu koji je presudio da onaj tko je dao so mjeriti po paškoj mjeri ne gubi ništa osim troškova. Istu je presudu potom donio i paški sud, oslobodivši od dužnosti plaćanja Mirka Bressana za njegova nećaka Ljubu trgovcu Marku.²⁹

Godine 1353. spor između trgovaca koji su kupili sol u Pagu s namjerom da je prevezu u Senj i čuvara soli u skladištu Blaža Massete iz Paga nastao je zbog redovitog kaliranja soli te je Blaž Masseta oslobođen optužbi.³⁰

Godine 1352. Demetrij Matafaro pred paškim načelnikom izjavljuje da se u pitanju soli služio svojim pravom.³¹

Paški statut ne donosi izravno odredbe o prijevozu putnika iako na nekoliko mjesta spominje osobe (osobito dužnike) koje se spremaju otputovati kao i sudske postupke koji se tiču putnika i trgovaca, koji su uz hodočasnike bili jedini putnici u srednjem vijeku.³²

5. Ugovor o koleganciji reguliran je odredbom *O novcu koji je uložen u trgovačko društvo*.³³ Dužnik koji primi novac za trgovačko društvo ili uz dobit uz javnom ispravom određen rok za isplatu, obvezan je u određenom roku učiniti i dati obračun o dobiti ili o gubitku patronu ili vlasniku navedenog novca. Ako tako ne učini u roku, dužan je platiti cijelu glavnicu i dobitak, ako je to u smislu sadržaja ugovora.

Kolegancija kao trgovačko udruženje najbližnja je zajmu datom u obliku društva (*societas*) u kojem davatelj kapitala (*jactator, stans, commendator*) daje novac ili robu i ostaje kod kuće, dok se drugi (*negotiator, tractator, procertans, procertator*) obvezuje povjerenim sredstvima poslovati u dobroj vjeri.³⁴ *Stans* u

²⁸ Detaljnije Čolak, N., Proizvodnja i pomorska trgovina paškom soli do pada Paga pod mletačku vlast g. 1409., Zbornik Historijskog zavoda JAZU, Zagreb, 1977., vol. 8, str. 500.

²⁹ CD XII 76/112.

³⁰ CD XII 108/150.

³¹ CD XII 89/129.

³² Paški statut II, 7, 16-20 te Dopune uz II, 7. Usp. Šibenski statut II, 40, 41, 45.

Sudski postupci koji se tiču putnika vode se i tijekom blagdana (isto vrijedi i za zločine, te predmete koji se odnose na žetvu ili berbu grožđa). Po II, 7 za vrijednost predmeta spora do dvadeset libara malih denara, a po Dopunama uz II, 7 za bilo kakvu trgovinu između nekih te o zamjeni bilo kakve vrijednosti.

Iako statutarne odredbe ne spominju hodočasnike, notarski zapisi ukazuju na njihovo postojanje: SZB II 77/252 (hodočašće na grob sv. Petra i Pavla); 78/253; 79/254. Zadarski statut izričito spominje hodočasnike u IV, 31 te u Ref. 134.

³³ Paški statut IV, 8 = Šibenski statut IV, 9. Cfr. Zadarski statut IV; 7, 8; Dubrovački statut III, 13, 20, 46; VII, 50, 51; Kotorski statut, cap. LXX.

³⁴ Od lat. *colligere* – združiti. Lexicon latinitatis, II, 244. Vidović, R., Pomorski rječnik, Split, 1984., str. 523. Najstariji zakonodavni izvori u kojima se spominje kolegancija su poglavlja 30-32 statuta E. Dandola s kraja 12. st.

pravilu ne utječe na poslovanje *tractatora*. Ulagatelj ima pravo na povrat uloženog kapitala, te na alikvotni dio dobiti koji je najčešće iznosio 1/3. Ugovorom se najčešće određivalo da kontraenti u jednakom omjeru sudjeluju u raspodjeli gubitaka i rizika od propasti kapitala uslijed više sile koja se najčešće izražavala formulacijom „*ad omnem fortunam et periculum maris et gentis*“, koja se odnosi na štete prouzročene nevremenom na moru ili djelovanjem gusara.³⁵

Usljed značajnog utjecaja kanonskog prava koje je zabranjivalo davanje zajma uz kamate, među statutima dalmatinske pravne regije jedino Dubrovački i

Reforme R. Dandola iz 1204. spominju samo unilateralnu koleganciju. Nakon donošenja ovog statuta bilateralna kolegancija se više ne javlja u mletačkim dokumentima, pa se pretpostavlja da je izašla iz upotrebe. Jednostranu koleganciju neki smatraju istoznačnom pravnom poslu (jednostrane) komende.

Usp. **Leicht**, P. S., *Storia del diritto italiano, Il Diritto privato, Parte terza, Le obbligazioni*, Milano 1948., str. 164.; **Besta**, E., *Le obbligazioni nella storia del diritto italiano*, Padova, 1936., str. 236.-238., 337.-339. O komendi vidi opširnije **Scialoja**, A., *Saggi di storia del diritto marittimo*, Roma, 1946., str. 67. i dalje. Za dalmatinsko statutarno pravo značajna je odredba cap. 16. Tiepolova statuta iz 1229. g. koja određuje da je *tractator* dužan izložiti *socius stansu* sve pojedinosti vršenja poslova i upravljanja poduzećem, a u slučaju djelomičnog gubitka kapitala *tractator* je dužan iznijeti razloge koji se registriraju u zapisniku.

Besta, E. – **Predelli**, R., *Gli statuti civili di Venezia anteriori al 1242*, Venezia, 1901., str. 189.

Značaj navedene odredbe ogleda se u njenom utjecaju na Zadarski statut III, 7: „*Kada netko primi novac u trgovačku udruhu, po isteku je roka obvezan vjerovniku podnijeti račun, odjelito i o dobitku i o gubitku.*“ **Cessi**, R., *Gli statuti veneziani di Jacopo Tiepolo del 1242. e le loro glosse*, Venezia, 1938., str. 123. Reforme statuta iz 1242. g. (lib. III, cap. 1-3) djelomično mijenjaju dotadašnje odredbe.

Među statutima dalmatinske pravne regije koleganciju najpotpunije obrađuje Dubrovački statut (III, 13, 20, 46; VII, 50. 51). Spominje je i Zadarski statut, IV, 7, 8; Paški statut IV, 8 na identičan način kao Šibenski IV, 9 te Kotorski statut, cap. LXX.

Usp. **Brajković**, nav. dj., str. 197.; **Danilović**, O ugovoru „*collegantia*“ u dubrovačkom pravu u periodu mletačke vlasti, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu XI-1, Beograd, 1970., str. 289.; **Pezelj**, V., Ugovor o koleganciji prema odredbama srednjovjekovnih dalmatinskih statuta, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 35, (51-52), 1998., str. 627.-647.

Kod tzv. dvostrane kolegancije kapital ulažu obje strane, pri čemu *tractator* u manjem iznosu, a dobit se tada dijeli na pola. Rizik više sile redovito snosi *jactor*. **Margetić**, L., *Il diritto*, Estratto dal vol. I della storia di Venezia, Istituto della Enciclopedia Italiana, Fondata da Giovanni Treccani, 1992.; str. 688.-690.; isti: Srednjovjekovno hrvatsko pravo – obvezno pravo, Zagreb, Rijeka, 1997., str. 278.; **Bonolis**, nav. dj., str. 503; **Leicht**, nav. dj., str. 166.; **Besta**, nav. dj., str. 158.-159., 338.

Dvostrana kolegancija približava se ortaštvu, pa se u statutarnim odredbama i u notarskim zapisima javljala pod terminom *societas*.

Špitski statut VI, 73; Zadarski statut III, 7, 8, 124; Šibenski statut IV, 9; V, 20 itd. U Trogiru se termin *inter se contrahere (sc. facere) societatem* koristio za oba pojavna oblika kolegancije. **Radić**, Ž., *Imovinsko pravo po statutu grada Trogira iz 1322.*, doktorska disertacija, Split, 2002., str. 237. i tamo navedeni primjeri.

Margetić smatra suvišnim i pogrešnim tražiti razliku između dvostrane kolegancije i *societas*, budući da se pod nazivom *societas* nerijetko mislilo na dvostranu koleganciju u koju obje strane ulažu novčana sredstva.

Pri određivanju vrste nekog pomorskog ugovora značajnim smatra analizirati njegov sadržaj, neovisno od naziva koji mu stranke daju. Tako je npr. ukoliko u nekom od pomorskih ugovora davatelj novca ne snosi rizik i ne sudjeluje u dobiti riječ o zajmu. **Margetić**, L., *Osnove srednjovjekovnog obveznog prava u Dalmaciji*, Rad HAZU 465, knjiga XXXII, Društvene znanosti, Zagreb, 1993., str. 103.

³⁵ Usp. **Leicht**, P. S., nav. dj., str. 167.; **Margetić**, L., *Srednjovjekovno hrvatsko pravo – obvezno pravo*, Zagreb, Rijeka, 1997., str. 270.-275.

Zadarski sadrže odredbe o pomorskom zajmu.³⁶ U Zadarskom je statutu sadržana zabrana davanja zajmova koja se odnosi na područje Paga.³⁷ Kazni su podliježali i zadarski građani koji bi pozajmljivali novac na Pagu.³⁸

6. Kaznenopravne odredbe sadrži šesta knjiga Paškog statuta i Paški kazneni statut.

Kaznenopravna odredba *O starim lađama* tiče se pomorske ekologije.³⁹ Nakon što je stara lađa povučena na kopno stajala devet mjeseci, ukoliko je vlasnik u roku od 15 dana ne popravi i stavi u more bila je zaplijenjena u korist paške općine.

Teškoće u opskrbi živežnim namirnicama u 16. st. dovele su do jače orijentacije prema ribolovu.⁴⁰ Ribu je bilo dozvoljeno prodavati samo na paškoj ribarnici, a istovariti samo na općinskome mulu. Na istim se mjestima riba dijelila, s izuzetkom usoljene ribe.⁴¹ Ribari koji su lovili skuše u Časkoj smjeli su ih prodavati samo u Pagu, na način i prema statutima paške općine.⁴²

Krađa barke (*sine voluntate domini*) kažnjavala se kaznom od deset solada po svakom danu Općini, te isto toliko i vlasniku (*domino rei*) uz naknadu štete istome.⁴³ U slučaju gubitka ukradene barke trebalo je naknaditi štetu uz dokaz jednim vjerodostojnim svjedokom ili s pomoću više njih, ako je stvar (brod) veće vrijednosti.

Prostorno važenje Paškoga statuta određeno je Paškim kaznenim statutom⁴⁴ 25 milja od otoka Paga u svezi sa ovlaštenjem komune da uhiti zločince koji su

³⁶ Pomorski zajam je drevni antički institut prenijet posredstvom Helena Rimljanima koji su ga kodificirati i nazvali *nauticum foenus*. Tijekom srednjeg vijeka dolazi do razlikovanja između zajma prije polaska broda, na što ima pravo vlasnik broda, od zajma na koji je imao pravo zapovjednik tijekom plovidbe dajući u jamstvo sam brod ili čak i njegov teret.

³⁷ Zadarski statut V, 6: „Paški knez neka svaka tri mjeseca daje javno ogasiti da nitko u Pagu ne smije posuđivati novac na kamate.“

³⁸ Zadarski statut V, 7: „Za kojega se god zadarskoga građanina nađe da na Pagu daje novac na kamate neka u svakom pogledu podliježe kaznama Statutom zapriječenima protiv zadarskih građana.“

³⁹ Paški statut VI, 16 = Šibenski statut VI, 83.

Po odredbi Reformacije 58 Splitskog statuta u slučaju da je brod ostao bez popravka na suhom doku u luci godinu dana, dospijevao je u vlasništvo komune. Usp. **Mijan, D.**, Pomorske odredbe Splitskog statuta u usporedbi s istim odredbama Zadarskog, Dubrovačkog i Venecijanskog statuta, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 41, 2004., str. 358.

⁴⁰ **Pederin, I.**, nav. dj., str. 187.

⁴¹ Paški statut VI, 25 = Šibenski statut VI, 129.

Nije poznato kako se ulovljena riba dijelila među ribarima koji su lovili zajedničkom brodicom. Vjerovatno se prije podjele riba dijelila između ribara koji su zajednički lovili. Skradinski statut uređuje podjelu ribe tako da sve brodice moraju na jednome mjestu podijeliti ribu.

Skradinski statut, 25.

Pored navedenih zabrana, mnogo se ribe prodavalo na drugim mjestima ili mijenjalo za sol ili neku drugu robu. **Pederin, I.**, nav. dj., str. 188.

⁴² Paški statut VI, 59.

⁴³ Paški statut VI, 32.

⁴⁴ Paški kazneni statut, O razbojstvu odnosno pljački; Glava o lopovima, koja se nalazi u pergamentnome upisniku, u dukali od dana 29. kolovoza 1452. na stranici br. 60.; Glava o lopovima iz dukale od dana 9. siječnja 1454., koja se nalazi u pergamentnom upisniku na str. 70.

počinili razbojništvo ili pljačku.⁴⁵ Kradljivci koji su podlijegali kazni progona bili su izgnani 25 milja izvan otoka Paga.

Kod kažnjavanja posudbe barke zločincima zapovjednik barke smatrao se jednim od zločinaca i bio je dužan platiti oštećenome i njegovoj općini kao i jedan od njih; povrh toga gubi spomenutu barku.⁴⁶

Godine 1452. donijeta je odredba prema kojoj je u nadleštvu paškoga kneza uhititi lopove na području Paga, uključujući one otkrivene na moru.⁴⁷ Ako se koji od lopova pojavi na teritoriju Paga, rektori su ih ovlaštteni pritvoriti, odnosno prosljediti paškom knezu i obrnuto.

U nekoliko navrata Paški kazneni statut spominje krađu životinja.

Glede naoružanih brodica koje krađu životinje iz paškog kotara Paški kazneni statut razlikuje slučaj kada je naoružana brodica isplovila iz Paga po zapovijedi i nalogu paškoga kneza bez plaće, kada plaća kaznu prema procjeni paškoga kneza, za razliku od naoružane brodice u kojoj je plaćena posada, kada plaćaju kaznu prema procjeni mletačkog dužda.⁴⁸

U Zadru je 5. lipnja 1621. propisano kažnjavanje uzimanja životinja s otoka od strane časnika i običnih vojnika s naoružanih brodica. Kazne su za časnike trenutno lišavanje službe i obveza plaćanja za sve što su oni ili njihovi vojnici uzeli iz torova, a za obične vojnike naknada vrijednosti životinja koje su oteli, kazna zatvora, trzaja na koloturu, galija, izgon i druge prema procjeni Giustina Antonija Belegnija, generalnog providura.⁴⁹

7. Zaključak. Iako je nastao pod utjecajem Zadarskog statuta koji je pomorskom pravu posvetio čitavu knjigu, Paški statut ne sadrži veliki broj pomorskih odredbi budući da Pag tijekom povijesti nikada nije bio značajno trgovačko i pomorsko središte.

Predma nema velike razlike između sjeverne i južne grupe statuta (prema Kostrenčićevoj podjeli) Paški statut djelomično spada u statute sjeverne grupe. Pored mnogih sličnosti pomorskog prava u dalmatinskim statutima (pa i odredbe

⁴⁵ Nepostojanje jasnog određenja jurisdikcije na moru ponekad je dovodilo do sporova među komunama.

Godine 1611. Senat presuđuje u sporu između Hvara i Visa zbog područja ribolova (*aque di questa giurisdizione*), jer su komune smatrale neke vode svojim vlasništvom. Teritorijalne su vode bile predmet spora između Hvara i Komiže. Pederin, I., nav. dj., (1990.) 188.

Godine 1637. (g) zabranjeno je korčulanskim ribarima loviti u blizini Mljeta jer je Mljet bio pod vlašću Dubrovnika.

Godine 1671. dolazi do spora između ribara iz Rogoznice i ribara iz Trogira zbog komunalnih voda. Pederin, I., nav. dj., str. 189.

⁴⁶ Paški kazneni statut, Sadržaj duždevskih propisa o kradljivcima i lopovima, koji su upisani u pergamentskom upisniku na str. VI.

⁴⁷ Paški kazneni statut, Glava o lopovima iz dukale od dana 9. siječnja 1454., koja se nalazi u pergamentnom upisniku na str. 70.

⁴⁸ Paški kazneni statut, O naoružanim brodicama koje uzimaju životinje iz paškoga kotara.

Usp. čl. 7. Lastovskog i Mljetskog statuta.

⁴⁹ Paški kazneni statut, O životinjama koje vojska oduzima sa otoka, Zadar, 5. lipnja 1621.

identičnih Šibenskom), postoje i različitosti kao odraz autonomije srednjovjekovnih gradova.

Unatoč utjecaju zadarskog statuta (posredno venecijanskog), od njega se u najvećoj mjeri razlikuje po velikom broju kaznenih odredbi vezanih uz pomorstvo, sadržanih dijelom u šestoj knjizi statuta, a dijelom u Paškom kaznenom statutu. U načinu reguliranja kaznenih djela u vezi s morem vidljiva je sličnost sa Lastovskim i Mljetskim statutom koji su pod utjecajem Dubrovačkog statuta koji spada u južnu grupu.

U obzir valja uzeti supostojanje dvaju pravnih sustava u Pagu, statutarnoga i običajnoga koje je ostalo trajno prisutno. Iako statut ne donosi odredbe o ugovorima o iskorištavanju pomorskih brodova, oni su bili regulirani običajnim pravom, a na njihovo postojanje ukazuju notarski zapisi.

Paški kazneni statut odredio je prostorno važenje Paškog statuta na 25 milja od otoka Paga u svezi sa ovlaštenjem komune da uhiti razbojнике. Kradljivci koji su podlijegali kazni progona bili su izgnani 25 milja izvan otoka Paga. Kažnjava se krađa barke, kao i posudba barke zločincima. Kaznenopravna odredba *O starim lađama* ukazuje na naznake pomorske ekologije u Paškom statutu. Inkriminirana je i krađa životinja od strane naoružanih brodica, a teškoće u opskrbi živežnim namirnicama dovele su do strogo reguliranja trgovine ribom.

Želeći omogućiti uvjete za neometani privredni razvoj komune, statut regulira suvlasničke odnose nad brodom, dopuštajući suvlasnicima slobodno raspolaganje suvlasničkim udjelima. Ista je svrha odredbe o skraćenom sudskom postupku kao i odredbe o osiguranju tražbina osoba koje se spremaju otploviti.

IZVORI I LITERATURA:

Antoljak, S., Izvori i literatura o prošlosti otoka Raba od ranoga srednjeg vijeka do godine 1797., Zadar-Rab, 1986.

Bartulović, Ž., Neka pitanja pomorskog prava u Rapskom statutu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, (1991.) v. 20. br. 1, (1999.), str. 129.-141.

Basioli, J., Ribarski propisi u statutima dalmatinskih gradova i komuna, *Adriatica maritima*, JA, Zadar 1979., 3.

Basioli, J., Ribarstvo na Jadranu, Zagreb, 1984.

Berket, M., Neki pomorskopravni instituti u pravu grada Trogira prije statuta iz 1322., *ADRIAS* Zavoda za znanstveni i umjetnički rad JAZU u Splitu, Split, 1988., sv. 2.

Besta, E., *Le obbligazioni nella storia del diritto italiano*, Padova, 1936.

Besta, E. – Predelli, R., *Gli statuti civili di Venezia anteriori al 1242.*, Venezia, 1901.

Beuc, I., Statut Zadarske komune iz 1305. g., *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. II, Rijeka, 1954.

Bonolis, G., *Il diritto marittimo medievale dell'Adriatico*, Pisa, 1921.

Brajković, V., *Étude historique sur le Droit Maritime Privé du Littoral Yugoslave*, Marseille 1933.

Brajković, V., Statuti Zadra uz one ostalih naših primorskih gradova kao vrelo pomorskog prava, *Alma mater croatica*, 1943., str. 116.-119.

Brajković, V., *Pomorsko pravo*, Zagreb, 1949., (skripta)

Brajković, V., *Razvoj pomorskog prava na našoj obali*, Pomorski zbornik I, Zagreb, 1962.

Brunetti, A., *Il diritto marittimo italiano*, I, Torino, 1929.

Cassandro, G., *La formazione del diritto marittimo Veneziano*, *Annali di storia del diritto*, XII-XIII, 1968.-69.

Cessi, R., *Gli statuti veneziani di Jacopo Tiepolo del 1242. e le loro glosse*, Venezia, 1938.

Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Zagreb, 1904.

Cvitanić, A. – Kasandrić, I., *Hvarski statut*, Split, 1991.

Cvitanić, A., *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split, 2002.

Čolak, N., *Proizvodnja i pomorska trgovina paškom soli do pada Paga pod mletačku vlast g. 1409.*, Zbornik Historijskog zavoda JAZU, Zagreb, 1977., vol. 8, str. 477.-515.

Danilović, O *ugovoru „collegantia“ u dubrovačkom pravu u periodu mletačke vlasti*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu XI-1, Beograd, 1970.

Danilović, J., *Represalije u dubrovačkom pravu XII. i XIII. veka*, ZPFNS, 1972., str. 275.-295.

DUBROVAČKI STATUT (1990.) = Statut grada Dubrovnika, 1272., preveli M. Križman – J. Kolanović, uvod napisao A. Cvitanić, Dubrovnik, 1990.

DUBROVAČKI STATUT (2002) = Statut grada Dubrovnika, priredili A. Šoljić, Z. Šundrica, I. Veselić, uvodnu studija napisala N. Lonza, Dubrovnik, 2002.

Granić, M., *Proces formiranja paške srednjovjekovne komune i Velikog paškog vijeća do njegova ukinuća*, p. o., Zadar, 1987.

Hlača, V., *Povijesni razvoj pomorskog prava na hrvatskoj obali Jadrana*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, (1991) v. 20. br. 1, (1999), str. 63-79.

Kasandrić, I., *Uvod u hvarsko statutarno pravo u: Hvarski statut*, Split, 1991.

Katičić, N., *Ugovori o iskorišćivanju brodova na moru, pravni značaj i podjela*, u *Ugovori o iskorišćivanju brodova na moru*, zbornik rasprava, Zagreb, 1951. (str. 9.-58)

Kolanović, J., *Izvori za povijest trgovine i pomorstva srednjovjekovnih dalmatinskih gradova s osobitim osvrtom na Šibenik (contralitterae)*, *Adriatica maritima* Zavoda JAZU U Zadru, sv. III, Zadar, 1975., str. 63.-150.

Kolanović, J., *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb, 1995.

KORČULANSKI STATUT - Statut grada i otoka Korčule, preveo i priredio A. Cvitanić, Korčula, 2002.

Kostrenčić, M., *Pomorsko pravo u statutima primorskih naših gradova i otoka*, Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu, Zagreb, 1915., knjiga I, br. 5. i 6.

Leicht, P. S., *Storia del diritto italiano, Il Diritto privato, Parte terza, Le obbligazioni*, Milano 1948.

- Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae, Zagrabiae, 1969.-1978.
- Lonza, N. – Šundrica, Z., Odluke dubrovačkih vijeća 1390.-1392., Zagreb -Dubrovnik, 2005.
- Lucić, I., Povijesna svjedočanstva o Trogiru, Split, 1979.
- Margetić, L., Il diritto, Estratto dal vol. I della storia di Venezia, Istituto della Enciclopedia Italiana, Fondata da Giovanni Treccani, 1992.
- Margetić, L., Osnove srednjovjekovnog obveznog prava u Dalmaciji, Rad HAZU 465, knjiga XXXII, Društvene znanosti, Zagreb, 1993.
- Margetić, Antika i srednji vijek, Studije HAZU, Odjel za bizantologiju, Vitagraf i Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Zagreb, 1995.
- Margetić, L., Srednjovjekovno hrvatsko pravo – obvezno pravo, Zagreb, Rijeka, 1997.
- Margetić, L., Srednjovjekovno hrvatsko pravo – stvarna prava, Zagreb, Rijeka, Čakovec, 1983.
- Margetić, L., - Strčić, P., Statut rapske komune iz 14. stoljeća, Rab-Rijeka, 2004.
- Marinović, A., Dubrovačko pomorsko pravo, knjiga I, Split, 1998.
- Marinović, A., Dubrovačko pomorsko pravo, knjiga II, Split, 2005.
- Maštrović, V., Posljednji gusari na Jadranskom moru, Zagreb, 1983.
- Mažuranić, V., Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, JAZU, Zagreb, 1908.-1922.
- Mijan, D., Pomorske odredbe Splitskog statuta u usporedbi s istim odredbama Zadarskog, Dubrovačkog i Venecijanskog statuta, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 41, 2004., str. 335.-362.
- Mijan, D., Pomorske odredbe Zadarskog statuta u usporedbi s istim odredbama Venecijanskog, Dubrovačkog i Splitskog statuta, Rad Zavoda povij. znan. HAZU Zadar, sv. 46/2004., str. 109.-168.
- Novak, G., Jadransko more u sukobina i borbama kroz stoljeća, Beograd, 1962.
- Novak, G., Prošlost Dalmacije, Zagreb, 2001.
- PAŠKI STATUT = Statuta communitatis Pagi, Venetiis, 1637.
- Pederin, I., Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409.-1797.), Dubrovnik, 1990.
- Pederin, I., Šibenik (Sebenico) nel basso medioevo fino al 1440., Firenze, 1991.
- Pederin, I., Šibensko društvo u drugoj polovici XV. stoljeća, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 37, Zadar, 1995., str. 249.-293.
- Pederin, I., Jadranska Hrvatska u povijesti starog europskog bankarstva, Split, 1996.
- Peričić, Š., Proizvodnja i prodaja paške soli u prošlosti, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 43, Zadar 2001., str. 45.-83.
- Pomorska enciklopedija, JLZ „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1972.-1989., vol. 1-8.
- Poparić, B., Pregled povijesti pomorstva, dio I, Zagreb, 1932.
- Pezelj, V., Ugovor o koleganciji prema odredbama srednjovjekovnih dalmatinskih statuta, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 35, (51-52), 1998., str. 627.-647.

Pezelj, V., Zapovjednik broda (*nauclerius*) u dalmatinskom statutarnom pravu, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Mostaru, br. XVIII, 2005. g., str. 115.-136.

Pezelj, V. – Barun, Lj., *Ugovori o iskorištavanju pomorskih brodova u dalmatinskom statutarnom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 44 - broj 2/2007. (85).

Pomorski leksikon, JLZ „Miroslav Krleža“, Zagreb, 1990.

Predelli, R. – Sacerdoti, A, Gli statuti marittimi veneziani fino al 1255. „Nuovo Archivio Veneto“ N. S. a. II, T. IV, 1902.

Radić, Ž., Imovinsko pravo po statutu grada Trogira iz 1322., doktorska disertacija, Split, 2002.

Raukar, T., Zadar u XV. stoljeću, Zagreb, 1977.

Raukar, T. - Petricioli, I. - Švelec, F. - Peričić, Š., Zadar pod mletačkom upravom 1409.-1797., Zadar, 1987.

Rismondo, V., Pomorski Split druge polovine 14. st., notarske imbrevijature, Split, 1954.

SKRADINSKI STATUT = Statut grada Skradina, priredo A.Birin, Zagreb-Skradin, 2002.

SCIALOJA = Scialoja, A., Saggi di storia del diritto marittimo, Roma, 1946.

SKŠKF = *Spisi kancelarije šibenskog kneza Fantina de Cha de Pesaro 1441.-1443.*, priredio Josip Kolanović, Šibenik, 1989.

SŠNS = Zjačić, M., *Spisi šibenskog notara Slavogosta*, Starine JAZU, knjiga 44, 1952., (str. 201.-296.)

SPLITSKI STATUT - Statut grada Splita, III. izd., priredio A. Cvitanić, Split, 1998.

STIPIŠIĆ – ŠAMŠALOVIĆ = Stipišić, J. – Šamšalović, M., Zapisnici Velikog vijeća grada Splita 1352.-1354., 1357-1359 – *Libri Maioris consilii civitatis Spalati 1352-1354, 1357-1359*, Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU, 1982., sv. 12., str. 107. – 249.

Suić, M., Pag, Zadar, 1953.

Suić, M., Grad Pag – tipološka osobitost uz našu obalu, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 43, Zadar 2001., str.13.-28.

ŠIBENSKI STATUT = *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika*, preveo Z. Herkov, pretisak izdanja *Volymen statvtorum legvm, et reformationvm civitatis Sibenici cum tabula rubricarum, Venetiis, apud Nicolaum Morettum, 1608.*, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1982.

ŠIBENSKI DIPLOMATARIJ = *Šibenski diplomatarij*, zbornik šibenskih isprava, priredili J. Barbarić i J. Kolanović, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1986.

Tetley, W., Glossary of Maritime Law Terms, Quebec, 2004.

Vidović, R., Pomorski rječnik, Split, 1984.

ZADARSKI STATUT = Zadarski statut sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenima do godine 1563., preveli Kolanović, J. – Križman, M., Zadar, 1997.

MARITIME LAW PROVISIONS IN THE STATUTE OF PAG OF 1433.

In this article, the author analyses some maritime law issues in the Statute of Pag in the 15th century, with the Amendments to Local Laws which can be found in the Red Register and the Criminal Statute of Pag as compared to other statutes in the Dalmatian legal region.

In the introduction, sources which influenced the development of maritime law are cited.

Then, some issues related to maritime law are analysed: the position of the ship's crew, ownership of the ship, *collegantia* contract, as well as provisions which are not strictly maritime, but are directly related, like for example, provisions on customs related to the transportation of salt.

Apart from the many similarities of maritime law to other Dalmatian communes, in particular to those from Zadar, differences that reflect the autonomy of medieval towns also exist: for example standardising criminal acts related to the high seas contained in the sixth book of the Statute and in the Criminal Statute of Pag.

Besides the influence of Venetian law and of the statutes of Šibenik and Zadar, there is similarity to the statutes of the island communes (Lastovo, Mljet).

Key words: law history, maritime law; Statute of Pag, 15th century.